

Joanna Chwaszcz | Iwona Niewiadomska
Stanisław Fel | Michał Wiechetek
Agnieszka Palacz-Chrisidis

Innowacyjne narzędzia do diagnozy potencjału readaptacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym

Innowacyjne narzędzia
do diagnozy
potencjału readaptacyjnego
osób zagrożonych wykluczeniem
społecznym i zawodowym

Joanna Chwaszcz | Iwona Niewiadomska
Stanisław Fel | Michał Wiechetek
Agnieszka Palacz-Chrisidis

Innowacyjne narzędzia
do diagnozy
potencjału readaptacyjnego
osób zagrożonych wykluczeniem
społecznym i zawodowym

Projekt okładki i stron tytułowych

Anna Gogolewska

Ilustracja na okładce

KreativKolors/Shutterstock

Wydawca

Edyta Kunowska

Produkcja

Mariola Grzywacka

Łamanie

Bogusław Górecki

Recenzenci

Dr hab. Anna Śliz, prof. UO

Dr hab. Elżbieta Rydz

Niniejsza publikacja została zrealizowana w ramach projektu „**Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwiania wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne**” w ramach umowy nr UDA-POKL.01.02.00-006-016/12-00 z póź. zm. zawartej dnia 15 czerwca 2012 r. pomiędzy Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (Instytucja Pośrednicząca II stopnia) a Fundacją Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. **Projekt realizowany przez Fundację Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, tel. (81) 445 32 34, tel./fax (81) 533 22 65**

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie

Copyright © by Fundacja Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2015

ISBN 978-83-01-18182-6

Wydawnictwo Naukowe PWN SA

02-460 Warszawa, ul. Gottlieba Daimlera 2

tel. 22 69 54 321, faks 22 69 54 031

e-mail: pwn@pwn.com.pl; www.pwn.pl

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I. Zapotrzebowanie na innowacyjne narzędzia diagnostyczne w obszarze readaptacji społecznej i zawodowej osób opuszczających zakłady karne	11
1. Analiza sytuacji społecznej w kontekście zapotrzebowania na nowe rozwiązania w zakresie wsparcia readaptacji osób opuszczających zakłady karne	11
2. Zapotrzebowanie na wsparcie pracowników realizujących ustawowo lub statutowo cele readaptacyjne	12
2.1. Wnioski wynikające z projektu badawczo-rozwojowego „Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim”	14
2.1.1. Typy pracowników realizujących zadania wspierające readaptację zawodową i społeczną osób marginalizowanych	14
2.1.2. Dystrybucja zasobów przez pracowników o zróżnicowanym kapitale zawodowym	18
2.1.3. Poczucie własnej skuteczności u pracowników o zróżnicowanym kapitale zawodowym	20
2.1.4. Potrzeby szkoleniowe pracowników wspierających proces readaptacji	24
2.2. Wnioski z projektu badawczo-rozwojowego „Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwiania wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne”	26
2.2.1. Kompetencje osób realizujących zawodowo i społecznie cele readaptacyjne	26
2.2.2. Potrzeby osób realizujących zawodowo i społecznie cele readaptacyjne	31
3. Zapotrzebowanie osób marginalizowanych w zakresie wsparcia ich readaptacji społecznej i zawodowej	32
3.1. Wnioski z projektu badawczego „Więzi Społeczne Zamiast Więzień”	35
3.1.1. Czynniki warunkujące przystosowanie osób aktualnie przebywających w zakładzie karnym	35
3.1.2. Czynniki warunkujące przystosowanie osób przebywających na wolności, które w przeszłości odbywały karę izolacji więziennej	35
3.1.3. Czynniki warunkujące przystosowanie osób nieletnich	36

3.2. Wnioski z projektu badawczo-rozwojowego „Model kompleksowego systemu współpracy z przedsiębiorcami dla wsparcia wchodzenia na rynek pracy młodych więźniów w województwie lubelskim”	36
3.2.1. Typy przystosowania osobistego więźniów	36
3.2.2. Czynniki konstytuujące sposób funkcjonowania młodych więźniów	37
3.3. Wnioski z projektu badawczo-rozwojowego „Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwiania wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne”	42
3.3.1. Związek między gotowością do pracy a przystosowaniem osobistym w grupie byłych więźniów	42
3.3.2. Związek między gotowością do pracy a poczuciem własnej skuteczności	44
3.3.3. Korelacje gotowości do pracy byłych więźniów ze zmiennymi socjodemograficznymi	46

Rozdział II. Metody do jakościowego diagnozowania psychologicznych mechanizmów readaptacji społecznej byłych więźniów: spostrzegania sytuacji trudnych i preferowania strategii zaradczych w sytuacjach trudnych

1. Wywiad do jakościowego diagnozowania spostrzeganych sytuacji trudnych	50
1.1. Znaczenie spostrzeganych sytuacji trudnych w procesie włączania społecznego eksWięźniów	50
1.2. Wnioski z badań dotyczących związków między spostrzeganymi sytuacjami trudnymi a włączaniem społecznym byłych więźniów	53
1.3. Zawartość treściowa wywiadu ukierunkowanego na badanie spostrzeganych przez byłego więźnia sytuacji trudnych w procesie readaptacji	54
1.4. Jakościowa interpretacja wyników odnoszących się do spostrzeganych przez eksWięźnia sytuacji trudnych w procesie readaptacji	73
2. Wywiad do jakościowego diagnozowania preferowanych strategii zaradczych w sytuacjach trudnych	74
2.1. Znaczenie preferowania strategii zaradczych w procesie włączania społecznego eksWięźniów	76
2.2. Wnioski z badań dotyczących związków między preferencją kompetencji zaradczych w sytuacjach trudnych a włączaniem społecznym byłych więźniów	77
2.3. Zawartość treściowa wywiadu ukierunkowanego na badanie preferowanych przez eksWięźnia strategii zaradczych w sytuacjach trudnych	79
2.4. Jakościowa interpretacja wyników odnoszących się do preferowania przez byłego więźnia strategii zaradczych w sytuacjach trudnych	99

Rozdział III. Metody do jakościowego diagnozowania realizacji zasady pomocniczości w inkluzji społecznej byłych więźniów

1. Znaczenie zasady pomocniczości dla wspierania readaptacji społecznej byłych więźniów	102
2. Wywiady do jakościowego diagnozowania realizacji zasady pomocniczości	105
2.1. Zawartość treściowa wywiadu ukierunkowanego na badanie realizacji zasady pomocniczości w procesie inkluzji społecznej – pytania skierowane do specjalistów zajmujących się wspieraniem procesu readaptacji byłych więźniów	106

2.2. Jakościowa interpretacja wyników odnoszących się do realizacji zasady pomocniczości z perspektywy specjalistów dostarczających instytucjonalne wsparcie byłym więźniom	126
2.3. Zawartość treściowa wywiadu ukierunkowanego na badanie realizacji zasady pomocniczości w procesie inkluzji społecznej – pytania skierowane do byłych więźniów	128
2.4. Jakościowa interpretacja wyników odnoszących się do realizacji zasady pomocniczości z perspektywy odbiorców instytucjonalnego wsparcia (byłych więźniów)	147
Rozdział IV. Kwestionariusz diagnozujący gotowość do pracy osób zagrożonych wykluczeniem	150
1. Gotowość do pracy jako konsekwencja motywu przynależności społecznej	150
2. Etapy konstrukcji narzędzia mierzącego poziom gotowości do pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	155
3. Charakterystyka Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów oraz jej właściwości psychometryczne	163
4. Normy	167
5. Stosowanie Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów	168
5.1. Procedura badania	169
5.2. Interpretacja wyników	170
5.3. Obszary wykorzystania narzędzia	171
5.4. Przykładowe wyniki badań otrzymane za pomocą metody	171
6. Podsumowanie	174
Załączniki	176
Rozdział V. Kwestionariusz do diagnozy kondycji psychofizycznej osób w procesie readaptacji	182
1. Zdrowie jako ważny zasób readaptacyjny	183
2. Etapy tworzenia <i>Kwestionariusza do diagnozy kondycji psychofizycznej</i>	191
2.1. Charakterystyka badanej grupy	191
2.2. Wartości psychometryczne metody	192
2.3. Normy	198
2.4. Ostateczna wersja <i>Kwestionariusza do diagnozy kondycji psychofizycznej</i>	199
2.5. Procedura badania	199
2.6. Obliczanie i interpretacja wyników	201
2.7. Zastosowanie <i>Kwestionariusza do diagnozy kondycji psychofizycznej</i>	203
Załączniki	206
Bibliografia	209

Kwestionariusz diagnozujący gotowość do pracy osób zagrożonych wykluczeniem

1. Gotowość do pracy jako konsekwencja motywu przynależności społecznej

Jednym z podstawowych pytań różnych dyscyplin naukowych jest to odnoszące się do wytłumaczenia, co sprawia, że ludzie zachowują się w specyficzny sposób. Pytanie to pojawia się nie tylko w kontekście jednostkowych, unikatowych sytuacji, lecz także w perspektywie całego życia i wyborów dokonywanych przez człowieka. Początkowo w psychologii skłonność do podejmowania specyficznych zachowań wyjaśniano przez instynkty (Wojciszke 2011). Tłumaczono je, jako wrodzone tendencje do zachowań, inicjowane przez pojawienie się konkretnego bodźca. Przyjęcie takiej perspektywy praktycznie uniemożliwia zmianę zachowania. Powoduje redukcję człowieka jedynie do biologicznych popędów, genów, które bardzo trudno kontrolować, nie mówiąc już o modyfikacji. Analizując sytuację osób mających konflikt z prawem lub odbywających karę pozbawienia wolności, przyjmuje się, że u około kilkunastu procent z nich oddziaływania resocjalizacyjne są nieskuteczne. Są oni potencjalnymi recydywistami (Niewiadomska 2007). Prawdopodobnie wynika to właśnie z czynników biologicznych, skłonności psychopatycznych, które tak silnie determinują zachowanie, że wręcz uniemożliwiają dostosowanie się do norm społecznych.

Przyjęcie samych instynktów jako głównej determinanty ludzkiego zachowania okazało się niewystarczające. W związku z tym zaczęto poszukiwać innych uwarunkowań. Próbowano patrzeć na ludzkie zachowania przez pryzmat potrzeb. Traktowane są one jako elementy niezbędne do optymalnego funkcjonowania, nie tylko w wymiarze fizjologicznym, lecz także psychologicznym. W klasycznych pracach A. Masłowa można znaleźć założenia dotyczące ich rodzaju oraz sekwencji zaspokajania (Łukaszewski 2000). Potrzeby są mechanizmem ukierunkowującym ludzkie zachowanie. Chęć zniwelowania przez jednostkę pewnego braku powoduje, że może ona podejmować wiele czynności. Zgodnie z teorią Masłowa potrzeby można ułożyć

hierarchicznie, od wymagających bezwarunkowego zaspokojenia, aby człowiek mógł żyć, aż do tych, których zaspokojenie przyczynia się do rozwoju. Najbardziej podstawowe są potrzeby fizjologiczne (pokarm, tlen, sen, potrzeby seksualne). Następne te odnoszące się do poczucia bezpieczeństwa, (pozytywna zależność od innych, doświadczanie opieki, ograniczenie strachu). Kolejny poziom dotyczy zaspokojenia potrzeby przynależności (afiliacji) i wiąże się z nawiązywaniem więzi z innymi osobami, miłością oraz bliskością emocjonalną. Ostatnie dwie kategorie odnoszą się do szacunku i samorealizacji, czyli możliwości spełnienia siebie, wykorzystania własnych potencjalności. Zaspokojenie ostatniego poziomu potrzeb według Maslowa jest możliwe w sytuacji, gdy zrealizowane są te niższego rzędu. Odnosząc to do grupy byłych więźniów, można przypuszczać, że będą oni mogli realizować się i adekwatnie funkcjonować w społeczeństwie tylko w sytuacji, gdy ich podstawowe potrzeby zostaną zaspokojone. Dokonać się to może np. przez znalezienie źródła dochodu, czyli wykonanie pierwszego kroku do dalszych działań ukierunkowanych na samorealizację i rozwój własnych potencjalności.

Współczesna psychologia nie dyskredytuje zupełnie takich kategorii jak instynkt czy potrzeba. Posługuje się jednak innymi pojęciami wyjaśniającymi ludzkie zachowania. Akcentuje cel i motyw. Cel można zdefiniować jako pewien stan rzeczy, do którego człowiek zmierza. Z kolei motyw jest traktowany jako świadomy i zautomatyzowany proces napędzający człowieka do działania w określonym kierunku. Liczba i rodzaj motywów może być różna w zależności od konkretnej jednostki. Przyjmuje się jednak, że wśród motywów cztery są najważniejsze: przynależność społeczna, sprawczość, poznanie oraz samoocena (Wojciszke 2011, s. 45). O ważności poszczególnych motywów przesądzają następujące czynniki: powszechność występowania; siła – mogą być realizowane mimo trudności, mogą wyłączać inne motywy i włączać się automatycznie; ich realizacja przynosi konkretne korzyści jednostce; deprywacja realizacji tych motywów powoduje szkodliwe skutki.

Opisane kategorie można współcześnie spiąć jedną klamrą, odwołując się do teorii zintegrowanego systemu wartości S. Schwartza (Schwartz 1996). Zgodnie z nią ludzka egzystencja stawia pewne podstawowe i uniwersalne wymagania, które jednostka powinna zrealizować. Wśród nich wymienia się: wymagania biologiczne organizmu; wymagania stawiane przez interakcje z ludźmi oraz wymagania właściwego funkcjonowania grup społecznych. W przytaczanej koncepcji tym co wyznacza funkcjonowanie człowieka są wartości, traktowane jako: „pożądane, ponadsytuacyjne i różniące się pod względem znaczenia cele, będące naczelnymi zasadami według których ludzie kierują swym życiem” (Schwartz 1996, s. 2). Podążanie ku specyficznym wartościom motywuje człowieka do odpowiedniego działania, zgodnego z określonymi standardami osobistymi lub normami o charakterze społecznym. Człowiek zgadza się na przestrzeganie pewnych norm, gdyż odpowiednie funkcjonowanie w środowisku społecznym przynosi mu korzyści. Jednocześnie wiąże się to z obowiązkami, które jednostka musi realizować, aby nie doświadczyć ostracyzmu społecznego. Nic więc dziwnego, że jednostki za wszelką cenę chcą nawiązać i podtrzymać kontakt

z innymi. Osoba realizująca motyw przynależności musi postępować zgodnie z regułami życia społecznego, czasami decydując się poświęcić i zaakceptować chwilowe niedogodności, aby go osiągnąć. Jedną z takich reguł jest fakt odpowiedniego zdobywania środków do życia. Odwołując się do teorii anomii społecznej R. Mertona (1968), można stwierdzić, że osoby wchodzące na drogę konfliktu z prawem mają te same cele co przeciętni ludzie. Różnią się natomiast sposobem ich osiągnięcia. Legalną pracę podejmują prawdopodobnie te osoby, które są zakorzenione społecznie. Istotne są dla nich normy współżycia społecznego oraz pragnienie normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Przynależność do grupy to nie tylko obowiązki, lecz także konkretne korzyści. Jedną z nich jest wsparcie pochodzące od członków grupy. W tym przypadku ma to jednak charakter zwrotny. Z jednej strony przynależność pozwala na uzyskanie wsparcia, z drugiej zaś wsparcie od najbliższego otoczenia (szczególnie w pierwszym etapie po opuszczeniu zakładu karnego) może być podstawowym warunkiem zakorzenienia społecznego i rozpoczęcia normalnego życia. Przynależność i wsparcie społeczne oraz powiązane z tym zabezpieczenie psychiczne i materialne redukują poziom negatywnych emocji, a co za tym idzie pozwalają człowiekowi lepiej radzić sobie ze stresem oraz nowymi wyzwaniami (Cohen 2004).

Opierając się na przytoczonych koncepcjach, można scharakteryzować sytuację byłego więźnia w zakresie jego właściwego funkcjonowania zawodowego (por. schemat 1). Zdobywanie legalnej pracy wydaje się być kwintesencją motywu przynależności. Prawdopodobnie poszukują jej i zdobywają ją byli więźniowie, którym bardzo zależy na powrocie do normalności. Dominujący motyw „normalności”, zakorzenienia społecznego współwystępuje u nich z akceptacją wszelkiego rodzaju niedogodności związanych np. z koniecznością podjęcia w początkowej fazie readaptacji pracy poniżej oczekiwań (m.in. finanse, prestiż), a nawet kwalifikacji zawodowych. Chęć podjęcia legalnej pracy oraz prawdopodobieństwo jej uzyskania współwystępują być może również ze wsparciem płynącym z najbliższego otoczenia. Wszystkie te elementy są wzmacniane przez samokontrolę i wytrwałość w dążeniu do określonego celu lub celów.

Schemat 1. Gotowość do pracy jako wypadkowa elementów gwarantujących zaspokojenie motywu przynależności

Charakterystyka Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów

Etapy tworzenia wstępnej wersji metody

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom instytucji wspomagających readaptację byłych więźniów, podjęto próbę skonstruowania nowego narzędzia, mierzącego stopień gotowości do podjęcia legalnej pracy. W obszarze psychologii istnieje wiele metod mierzących predyspozycje temperamentalne, osobowościowe i poznawcze, które mogą zostać wykorzystane w procesie doradczym (Hartung, Savickas, Walsh 2014; Paszkowska-Rogacz 2009). Tworzone są one jednak w większości przypadków dla ogólnej populacji i nie uwzględniają specyfiki osób mających doświadczenie pobytu w zakładzie karnym. Opisywana metoda – Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów (SGDP-BW) powstała w kilku etapach. Jej tworzenie oparto na głównych zasadach obowiązujących w psychometrii i teoriach dotyczących konstrukcji testów (por. Hornowska 2001). W trakcie prac korzystano ze strategii teoretyczno-empirycznej.

Pierwszym etapem konstrukcji metody było przeanalizowanie literatury przedmiotu dotyczącej motywacji i czynników decydujących o podjęciu zatrudnienia. Następnie w trakcie wywiadów focusowych proszono osoby, na co dzień pracujące z więźniami lub byłymi więźniami, o wskazanie cech, umiejętności, właściwości, które w największym stopniu determinują pozytywną readaptację oraz sukces zawodowy. Uczestnicy tych spotkań wymienili kilkadziesiąt cech, podstawowych właściwości z tego obszaru. Po ich przeanalizowaniu stworzono następujące kategorie (w kolejności alfabetycznej):

- chęć powrotu,
- brak autostygmy,
- chęć do nauki,
- chęć do pracy,
- dążenie do usamodzielnienia,
- dobry stan zdrowia,
- doświadczenie zawodowe,
- nawyki,
- odporność na porażki,
- poczucie zrozumiałości,
- posiadanie celu,
- posiadanie wyuczonego zawodu,
- pozytywna rodzina,
- przygotowanie,
- samokontrola,
- silna wola,
- stosowanie prospołecznych strategii,
- umiejętność planowania,
- umiejętność radzenia,
- umiejętność utrzymania,

- wiara w Boga,
- wiara w siebie,
- wiedza o systemie wsparcia,
- wolność od nałogów.

Ze względu na bardzo dużą różnorodność kategorii, kolejnym krokiem analiz była ocena ich ważności. W tym celu poproszono szesnastu sędziów kompetentnych (eksperci pracujący na co dzień z byłymi więźniami) o oszacowanie każdej z kategorii na skali od 0 (zupełnie nieistotne) do 100 (bardzo istotne). Najwyżej ocenionymi kategoriami okazały się:

- chęć powrotu,
- silna wola,
- posiadanie celu,
- umiejętność radzenia,
- wiara w siebie,
- chęć do pracy,
- odporność na porażki,
- pozytywna rodzina,
- nawyki,
- brak autostygmy,
- umiejętność utrzymania,
- dążenie do usamodzielnienia,
- dobry stan zdrowia,
- wolność od nałogów,
- posiadanie wyuczonego zawodu,
- samokontrola,
- stosowanie prospołecznych strategii,
- chęć do nauki.

Do tak wyodrębnionych wymiarów ułożono wskaźniki, twierdzenia, które w swoim założeniu miały pozwolić na ich ujęcie. Zadanie to wykonało trzech psychologów. Wygenerowali oni łącznie 140 pozycji. Twierdzenia te uzupełniono o kilkanaście twierdzeń wzorowanych na Skali Otwartości do Kariery Międzynarodowej (por. Bańka 2005), które dostosowano do przedmiotu badań. Przygotowane twierdzenia poddano wstępnej selekcji merytorycznej i językowej. Usunięto pozycje powtarzające się, zbyt długie, niejasne, niezwiązane z przedmiotem pomiaru. Po zakończeniu tego etapu uzyskano eksperymentalną wersję metody składającą się ze 134 twierdzeń. Stworzono do niej instrukcję oraz wybrano 5-stopniowy system odpowiedzi od 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) do 5 (zdecydowanie zgadzam się). Przygotowaną metodą przeprowadzono badania pilotażowe na grupie więźniów odbywających karę pozbawienia wolności (N = 721) w wieku od 18–29 lat. Na ich podstawie wykonano analizy statystyczne (analiza rzetelności, analiza czynnikowa) oraz wyeliminowano 65 najsłabszych twierdzeń. W efekcie zastosowania tego kryterium powstał formularz eksperymentalnej wersji Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów składający się z instrukcji

(Poniżej znajduje się szereg twierdzeń odnoszących się do funkcjonowania w świecie. Proszę przeczytać uważnie każde z nich i zaznaczyć, jak bardzo nie zgadza się lub zgadza się Pan z każdym z nich. Proszę zaznaczyć swoją odpowiedź na skali od 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) do 5 (zdecydowanie zgadzam się) oraz 69 twierdzeń z 5-stopniowym systemem odpowiedzi. Opracowaną w ten sposób wersją narzędzia zrealizowano badania na grupie byłych więźniów. Ich celem było sprawdzenie struktury wewnętrznej opracowywanego narzędzia, analiza rzetelności uzyskanych wymiarów, sprawdzenie trafności metody oraz ustalenie orientacyjnych norm ułatwiających interpretację wyników indywidualnych badań diagnostycznych.

2. Etapy konstrukcji narzędzia mierzącego poziom gotowości do pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Badania zrealizowano na obszarze czterech województw (dolnośląskie, mazowieckie, podkarpackie i pomorskie) za pomoc papierowej baterii kwestionariuszy. Wszystkie badania wykonano indywidualnie w ramach Projektu Innowacyjnego finansowanego ze środków Unii Europejskiej pt. „Komplet innowacyjnych narzędzi optymalizujących współpracę podmiotów z przedsiębiorcami w zakresie ułatwienia wchodzenia na rynek pracy więźniom opuszczającym zakłady karne”. Ankieterami byli reprezentanci organizacji pozarządowych oraz pracownicy instytucji wspomagających byłych więźniów. Łącznie przebadano 200 byłych więźniów w wieku od 20 do 64 lat ($M = 38,16$; $SD = 11,853$). Większość próby stanowili mężczyźni (81%). Struktura wykształcenia była następująca: brak – 1,1%; podstawowe lub gimnazjalne – 24,2%; zawodowe – 41,4%; średnie – 30,1% oraz wyższe (licencjat, magisterium) – 3,2%. Większość badanych zamieszkiwała duże miasta – powyżej 100 tys. mieszkańców (63%), najmniej pochodziło z ośrodków wiejskich (9,2%). Aktualna sytuacja materialna przebadanych w większości przypadków była raczej zła (28%), zła (29%) i bardzo zła (22,6%). Jedynie łącznie 20,5% byłych więźniów oceniło ją jako raczej dobrą, dobrą lub bardzo dobrą. W badanej grupie dominowały osoby stanu wolnego (38,5%) oraz rozwiedzione (27,8%). Ponad połowa osób (59,3%) przebywała w zakładzie karnym jeden raz. Średni czas pozbawiania wolności wynosił $M = 3,83$ lat ($SD = 4,313$). Z kolei czas przebywania na wolności wahał się od miesiąca do ponad siedmiu lat. Analiza aktualnego statusu zawodowego wykazała, że większość osób deklarowała, brak zatrudnienia i poszukiwanie pracy (50,3%). Osoby pracujące stanowiły 31%, uczące się 0,5% a trwale chorzy, niepełnosprawni lub emeryci 11,8%. Wśród badanych znajdowali się również i tacy respondenci, którzy nie pracowali i nie chcieli znaleźć zatrudnienia (6,4%).

Ocenę właściwości psychometrycznych SGDP-BW przeprowadzono zgodnie z procedurami obowiązującymi w psychometrii. Analizy rozpoczęto od obliczenia statystyk opisowych dla poszczególnych pozycji (por. tabela 1). W przypadku prawie wszystkich twierdzeń zakresy odpowiedzi wahały się od 1 do 5. Wyjątkiem są tu dwa twierdzenia, w których dolna granica odpowiedzi umieszczona była w kategorii 2 (nie zgadzam się).

Wariancja odpowiedzi na poszczególne twierdzenia wahała się od 0,594 do 1,741. Wartości skośności mieściły się w zakresie od $-1,227$ do $1,175$. W większości przypadków wskaźnik ten był ujemny, co sugeruje tendencję do wybierania odpowiedzi z prawej strony 5-stopniowej skali. Z kolei wartości kurtozy zawierały się między $-1,262$ i $1,342$. Dla większości twierdzeń rozkłady są platokurtyczne, czyli wartości odpowiedzi są mniej skoncentrowane niż przy rozkładzie normalnym (por. Ferguson, Takane 1997).

Tabela 1. Statystyki opisowe dla twierdzeń SGDP-BW

Twierdzenie	Min.	Maks.	M	SD	Wariancja	Skośność	Kurtoza
1. Chcę dobrze pracować dla społeczeństwa, aby odpracować swoje winy	1	5	3,27	1,128	1,272	-0,442	-0,384
2. Chciałbym, aby moi najbliżsi byli ze mnie dumni	2	5	4,12	0,884	0,781	-0,774	-0,149
3. Moja rodzina pomaga mi w poszukiwaniu uczciwej pracy	1	5	2,67	1,319	1,741	0,176	-1,187
4. Nawet jeśli spotyka mnie niepowodzenie, to się nie załamuję	1	5	3,48	0,922	0,85	-0,284	-0,291
5. Uczciwa praca jest tylko dla ludzi, którzy nie byli w więzieniu	1	5	2,43	1,286	1,653	0,399	-1,143
6. W sytuacji trudnej podejmuję działania zmierzające do jej przezwyciężenia	1	5	3,7	0,884	0,781	-0,366	0,145
7. Wiem, że na początku może nie być łatwo, ale poradzę sobie	1	5	3,83	0,836	0,698	-0,685	0,968
8. Byłbym w stanie ograniczyć swoje wydatki, aby odłożyć pieniądze na swoje wykształcenie	1	5	3,12	1,098	1,205	-0,173	-0,575
9. Chciałbym wziąć udział w kursach i szkoleniach, które zwiększą moje kwalifikacje	1	5	3,78	1,074	1,152	-0,719	-0,161
10. Moja rodzina wspiera mnie w uczciwym życiu	1	5	3,1	1,314	1,728	-0,074	-1,129
11. Najważniejsze jest dla mnie to, by wreszcie żyć jak inni, normalni ludzie	1	5	4,09	1,004	1,009	-1,157	0,876
12. Nie widzę dużego sensu w nadmiernym wysilaniu się po to, aby znaleźć pracę	1	5	2,16	1,043	1,089	0,718	-0,179
13. Niepowodzenia mnie wzmacniają	1	5	3,16	1,006	1,012	-0,135	-0,13
14. W swoim życiu nigdy się nie poddałem	1	5	3,41	0,99	0,981	-0,33	-0,351

Twierdzenie	Min.	Maks.	M	SD	Wariancja	Skośność	Kurtoza
15. Chciałbym mieć normalne życie	1	5	4,19	0,932	0,868	-1,227	1,319
16. Chciałbym uczciwie ułożyć sobie życie na nowo	1	5	4,1	1,022	1,044	-1,1	0,611
17. Czasem mam ochotę powiedzieć komuś coś przykrego, ale potrafię się powstrzymać	1	5	3,53	0,976	0,953	-0,532	-0,177
18. Dzięki poszukiwaniu pracy będę mógł poznać wiele nowych osób i miejsc	1	5	3,82	0,861	0,741	-0,471	-0,063
19. Moja rodzina zawsze mnie zawodzi	1	5	3,35	1,193	1,423	-0,153	-0,812
20. Nigdy się nie poddam	1	5	3,53	0,923	0,853	-0,294	-0,056
21. Rodzina jest po to, żeby zapewnić mi byt	1	5	2,36	1,093	1,195	0,556	-0,317
22. Dzięki poszukiwaniu pracy mogę sprawdzić się w nowych sytuacjach	1	5	3,66	0,866	0,75	-0,678	0,715
23. Jeśli dla znalezienia pracy miałbym się czegoś nowego nauczyć – zrobię to	1	5	3,85	0,887	0,786	-0,583	-0,033
24. Ludzie mnie szanują	1	5	3,26	0,79	0,625	0,092	0,19
25. Mogę liczyć na moją rodzinę	1	5	3,09	1,225	1,501	-0,023	-0,938
26. Moja przyszłość zawodowa jawi się tylko w ciemnych barwach	1	5	2,69	1,092	1,193	0,09	-0,653
27. Niepowodzenia traktuję jak wyzwanie	1	5	3,43	0,891	0,794	-0,125	-0,363
28. Wierzę, że uda mi się „wyjść na prostą”	1	5	3,9	0,824	0,679	-0,577	0,302
29. Czasem wpadam w wielką złość	1	5	2,78	1,074	1,154	0,254	-0,599
30. Dla pracy mógłbym zerwać kontakty z moimi starymi znajomymi	1	5	3,24	1,061	1,125	-0,36	-0,431
31. Gdy jestem zdenerwowany to zdarza mi się sięgać po alkohol	1	5	3,2	1,301	1,692	0,016	-1,264
32. Nawet jak jestem bardzo zły, potrafię się opanować	1	5	3,34	0,963	0,927	-0,436	-0,113
33. Podejmę pracę tylko wtedy, gdy zapewni mi ona pensję na miarę moich oczekiwań	1	5	3,1	1,05	1,103	0,059	-0,708
34. Przeciwności mnie nie załamują, raczej hartują i mobilizują	1	5	3,45	0,865	0,749	-0,247	-0,231
35. W trudnych chwilach rodzina jest moim oparciem	1	5	3,11	1,205	1,452	-0,088	-0,922

Tabela 1. cd.

Twierdzenie	Min.	Maks.	M	SD	Wariancja	Skośność	Kurtoza
36. Byłbym w stanie przeżyć nawet za minimalne wynagrodzenie	1	5	3,25	0,983	0,967	-0,394	-0,503
37. Chcę być normalnym członkiem społeczeństwa	1	5	4,09	0,838	0,703	-0,833	0,609
38. Chcę w życiu nauczyć się jeszcze czegoś nowego	1	5	3,99	0,869	0,755	-0,766	0,36
39. Jestem wściekły, gdy ktoś każe zrezygnować mi z zaplanowanych wydarzeń	1	5	3,47	0,98	0,96	-0,229	-0,302
40. Mogę żyć jak normalni ludzie	1	5	4,02	0,847	0,718	-0,773	0,749
41. Moi najbliżsi są dla mnie wsparciem w trudnych chwilach	1	5	3,15	1,247	1,556	-0,162	-0,973
42. Wiem, że poradzę sobie nawet w najtrudniejszych sytuacjach życiowych	1	5	3,61	0,884	0,782	-0,497	0,365
43. Ciągłe poszukuję czegoś, co uczyni moje życie sensownym	1	5	3,73	0,857	0,735	-0,801	1,058
44. Gdybym znalazł pracę, byłbym wreszcie użyteczny dla społeczeństwa	1	5	3,59	1,022	1,045	-0,566	-0,089
45. Jestem gotów pracować nawet za minimalne wynagrodzenie, aby tylko mieć pracę	1	5	3,24	1,027	1,055	-0,373	-0,577
46. Na rynku pracy jest dużo osób mających większe kwalifikacje niż ja, mimo to nie zniechęca mnie to do poszukiwania pracy	1	5	3,67	0,933	0,871	-0,73	0,455
47. Pobyt w więzieniu sprawił, że przeżyłem całe swoje życie	1	5	2,45	1,125	1,265	0,442	-0,55
48. Pomimo pobytu w zakładzie karnym jestem wartościowym człowiekiem	1	5	3,89	0,873	0,763	-0,867	1,006
49. Zawsze reaguję emocjonalnie	1	5	2,81	0,943	0,889	0,072	-0,164
50. Ciągłe obawiam się złamania prawa po raz kolejny	1	5	2,74	1,073	1,151	0,091	-0,621
51. Im częściej będę odwiedzał Urząd Pracy, tym większe prawdopodobieństwo, że znajdę pracę	1	5	3,03	1,13	1,277	-0,143	-0,686
52. Podejmę każdą pracę, aby tylko pracować	1	5	3,24	1,049	1,1	-0,317	-0,539

Twierdzenie	Min.	Maks.	M	SD	Wariancja	Skośność	Kurtoza
53. Powrót do normalnego życia to teraz dla mnie podstawowy i najważniejszy cel	1	5	3,91	0,928	0,862	-0,636	-0,171
54. Świadomość, że na rynku pracy są osoby lepsze ode mnie, zniechęca mnie do poszukiwania pracy	1	5	2,67	1,157	1,339	0,201	-0,924
55. Wiem, że poradzę sobie z przeciwnościami losu	1	5	3,7	0,836	0,699	-0,665	0,769
56. Wynagrodzenie za pracę pozwoliłoby mi się usamodzielnic	1	5	3,97	0,808	0,654	-0,867	1,342
57. Ciągłe poszukuję czegoś, co mógłbym nazwać celem mojego życia	1	5	3,56	0,952	0,907	-0,587	0,188
58. Czuję się winny, że trafiłem do więzienia	1	5	3,31	1,063	1,129	-0,131	-0,71
59. Działam pod wpływem impulsu	1	5	2,84	1,008	1,017	0,074	-0,426
60. Jestem gotów podjąć każdą pracę, nawet taką, która będzie upokarzająca	1	5	2,41	1,065	1,135	0,261	-0,647
61. Mam pewne umiejętności, które pomogą mi żyć uczciwie	1	5	3,69	0,922	0,85	-0,801	0,643
62. Moja rodzina jest wolna od nałogów	1	5	3,3	1,245	1,549	-0,123	-1,156
63. Wiem, że zawsze mogę liczyć na moją rodzinę	1	5	3,04	1,301	1,694	-0,07	-1,096
64. Aktualnie przez większość czasu myślę o tym, jak znaleźć pracę	1	5	3,34	1,102	1,215	-0,411	-0,617
65. Gdy jestem zdenerwowany, to zdarza mi się rzucić czymś o ziemię lub trzasnąć drzwiami	1	5	3,15	1,204	1,45	-0,004	-1,107
66. Jestem gotów zaciągnąć pożyczkę u rodziny lub znajomych, aby opłacić dodatkowe kursy i szkolenia	1	5	2,58	1,064	1,131	0,141	-0,661
67. Obowiązkiem mojej najbliższej rodziny jest utrzymywanie mnie	1	5	1,96	1,044	1,091	1,175	0,895
68. W mojej rodzinie wszyscy szanują pracę	1	5	3,38	1,009	1,018	-0,354	-0,144
69. W sytuacji trudnej zastanawiam się jak ją rozwiązać	2	5	3,87	0,771	0,594	-0,543	0,23

Następnie na zebranych materiale empirycznym przeprowadzono analizę czynnikową głównych składowych metodą Oblimin z normalizacją Kaisera. Ten rodzaj operacji pozwala na wykrycie ukrytej struktury w zbiorze danych (Stanisz 2007). Przed wykonaniem tej procedury odrzucono 15 pozycji. Kierowano się kryterium zasobów zmienności wspólnej po wyodrębnieniu. Kryterium KMO i test sferyczności Bartletta dla pozostawionych twierdzeń okazały się być wysoce zadowalające, potwierdzając możliwość przeprowadzenia analiz na zebranych danych. Wyniki uzyskane w trakcie eksploracyjnej analizy czynnikowej zawiera tabela 2. Pięcioletniowe rozwiązanie pozwala na wyjaśnienie około 54% wariacji wyniku. Za kryterium usuwania ładunków czynnikowych przyjęto wartość 0,4. Zgodnie z tym założeniem do pierwszej składowej weszło 19 pozycji, do drugiej – 7 pozycji, do trzeciej – 10, do czwartej – 7 oraz do piątej – 6. Wartości ładunków czynnikowych w poszczególnych wymiarach wahały się od 0,413 do 0,896.

Tabela 2. Wyniki analizy czynnikowej dla twierdzeń SGDP-BW

Twierdzenie SGDP-BW	Składowa				
	1	2	3	4	5
15. Chciałbym mieć normalne życie*	0,87				
16. Chciałbym uczciwie ułożyć sobie życie na nowo*	0,826				
37. Chcę być normalnym członkiem społeczeństwa*	0,787				
11. Najważniejsze jest dla mnie to, by wreszcie żyć jak inni, normalni ludzie*	0,766				
53. Powrót do normalnego życia to teraz dla mnie podstawowy i najważniejszy cel*	0,682				
38. Chcę w życiu nauczyć się jeszcze czegoś nowego	0,676				
40. Mogę żyć jak normalni ludzie	0,668				
22. Dzięki poszukiwaniu pracy mogę sprawdzić się w nowych sytuacjach	0,665				
23. Jeśli dla znalezienia pracy miałbym się czegoś nowego nauczyć – zrobię to	0,638				
69. W sytuacji trudnej zastanawiam się jak ją rozwiązać	0,637				
44. Gdybym znalazł pracę, byłbym wreszcie użyteczny dla społeczeństwa	0,605				
48. Mimo pobytu w zakładzie karnym jestem wartościowym człowiekiem	0,583				
56. Wynagrodzenie za pracę pozwoliłoby mi się usamodzielnąć	0,569				
2. Chciałbym, aby moi najbliżsi byli ze mnie dumni	0,542				

Twierdzenie SGDP-BW	Składowa				
	1	2	3	4	5
18. Dzięki poszukiwaniu pracy będę mógł poznać wiele nowych osób i miejsc	0,531				
46. Na rynku pracy jest dużo osób mających większe kwalifikacje niż ja, mimo to nie zniechęca mnie to do poszukiwania pracy	0,528				
28. Wierzę, że uda mi się „wyjść na prostą”	0,49				
67. Obowiązkiem mojej najbliższej rodziny jest utrzymywanie mnie	-0,489				
9. Chciałbym wziąć udział w kursach i szkoleniach, które zwiększą moje kwalifikacje	0,455				
10. Moja rodzina wspiera mnie w uczciwym życiu*		-0,896			
63. Wiem, że zawsze mogę liczyć na moją rodzinę*		-0,881			
3. Moja rodzina pomaga mi w poszukiwaniu uczciwej pracy*		-0,861			
25. Mogę liczyć na moją rodzinę		-0,842			
41. Moi najbliżsi są dla mnie wsparciem w trudnych chwilach*		-0,825			
19. Moja rodzina zawsze mnie zawodzi*R		0,816			
12. Nie widzę dużego sensu w nadmiernym wysilaniu się po to, aby znaleźć pracę		0,413			
26. Moja przyszłość zawodowa jawi się tylko w czarnych barwach					
14. W swoim życiu nigdy się nie poddawałem*			0,76		
34. Przeciwności mnie nie załamują, raczej hartują i mobilizują*			0,76		
20. Nigdy się nie poddaję*			0,73		
42. Wiem, że poradzę sobie nawet w najtrudniejszych sytuacjach życiowych*			0,69		
55. Wiem, że poradzę sobie z przeciwnościami losu			0,651		
27. Niepowodzenia traktuję jak wyzwanie*			0,645		
4. Nawet jeśli spotyka mnie niepowodzenie, nie załamuję się			0,621		
13. Niepowodzenia mnie wzmacniają			0,603		
6. W sytuacji trudnej podejmuję działania zmierzające do jej przezwyciężenia			0,55		
7. Wiem, że na początku może nie być łatwo, ale poradzę sobie	0,445		0,513		

Tabela 2. cd.

Twierdzenie SGDP-BW	Składowa				
	1	2	3	4	5
43. Ciągłe poszukuję czegoś, co uczyni moje życie sensownym					
65. Gdy jestem zdenerwowany, to zdarza mi się rzucić czymś o ziemię lub trzasnąć drzwiami*R				0,708	
31. Gdy jestem zdenerwowany, to zdarza mi się sięgać po alkohol*R				0,697	
29. Czasem wpadam w wielką złość*R				0,675	
59. Działam pod wpływem impulsu*R				0,674	
49. Zawsze reaguję emocjonalnie*R				0,673	
39. Jestem wściekły, gdy ktoś każe zrezygnować mi z zaplanowanych wydarzeń				0,605	
5. Uczciwa praca jest tylko dla ludzi, którzy nie byli w więzieniu				0,431	
8. Byłbym w stanie ograniczyć swoje wydatki, aby odłożyć pieniądze na swoje wykształcenie					
60. Jestem gotów podjąć każdą pracę, nawet taką, która będzie upokarzająca*					0,805
36. Byłbym w stanie przeżyć nawet za minimalne wynagrodzenie*					0,688
52. Podejmę każdą pracę, aby tylko pracować*					0,687
45. Jestem gotów pracować nawet za minimalne wynagrodzenie, aby tylko mieć pracę*					0,654
64. Aktualnie przez większość czasu myślę o tym, jak znaleźć pracę					0,605
30. Dla pracy mógłbym zerwać kontakty z moimi starymi znajomymi *					0,585
1. Chcę dobrze pracować dla społeczeństwa, aby odpracować swoje winy					0,533
58. Czuję się winny, że trafiłem do więzienia					0,423

Oznaczenia: R – pozycja odwrócona; * – twierdzenia wchodzące do ostatecznej wersji metody

Wyniki analizy czynnikowej przedstawiono następnie do oceny sędziom kompetentnym (4 osoby, psychologowie zajmujący się problematyką więźniów). Ich zadaniem była merytoryczna analiza twierdzeń wchodzących do poszczególnych wymiarów oraz zaproponowanie dla nich nazw. Na tym etapie podjęto również decyzję, aby do poszczególnych wymiarów wchodziło po pięć twierdzeń. Jednym z warunków

stawianych metodzie była jej mała obszerność pod względem twierdzeń, co wydaje się być zasadne zważywszy na specyfikę docelowej grupy odbiorców. Sędziowie po dyskusji przyjęli następujące nazwy dla wymiarów: Potrzeba (normalności) zakorzenienia, Doświadczenie wsparcia rodzinnego, Poczucie wytrwałości, Samokontrola, Determinacja do podjęcia legalnej pracy. Do poszczególnych wymiarów wchodziło po pięć twierdzeń o najwyższych ładunkach czynnikowych. Od tej reguły były trzy wyjątki. Analiza niektórych twierdzeń przeprowadzona przez sędziów, zaangażowanych w proces konstrukcji metody, spowodowała ich odrzucenie i zastąpienie pozycjami o nieznacznie niższych ładunkach, ale bardziej spójnych merytorycznie. W tabeli 2 twierdzenia pozostawione do ostatecznej wersji metody oznaczone są gwiazdkami. Dodatkowo sześć pozycji sformułowanych jest negatywnie (oznaczenie R w tabeli 2).

W przypadku większości wymiarów SGDP-BW występują istotne statystycznie interkorelacje (por. tabela 3). Wyjątkiem jest tu jedynie wymiar Doświadczenie wsparcia rodzinnego, który nie wiąże się ani z Samokontrolą, ani z Determinacją do podjęcia legalnej pracy.

Tabela 3. Interkorelacje wymiarów SGDP-BW (r-Pearsona)

Wymiar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Potrzeba zakorzenienia społecznego (1)	–	,198(**)	,436(**)	,245(**)	,430(**)
Doświadczenie wsparcia rodzinnego (2)	,198(**)	–	,257(**)	0,096	0,106
Poczucie wytrwałości (3)	,436(**)	,257(**)	–	,194(**)	,231(**)
Samokontrola (4)	,245(**)	0,096	,194(**)	–	,179(*)
Determinacja do podjęcia legalnej pracy (5)	,430(**)	0,106	,231(**)	,179(*)	–

Oznaczenia: * – korelacja istotna na poziomie 0,05; ** – korelacje istotne na poziomie 0,01

3. Charakterystyka Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów oraz jej właściwości psychometryczne

Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów składa się z 25 twierdzeń i pozwala na pomiar pięciu wymiarów funkcjonowania związanego z gotowością do podjęcia legalnej pracy. Każda z dymensji ujmowana jest za pomocą pięciu wskaźników (twierdzeń). SGDP-BW mierzy:

- **Potrzebę zakorzenienia społecznego** (potrzeba normalności) – chęć powrotu do społeczeństwa, potrzebę funkcjonowania tak, jak inni ludzie, którzy nie mieli konfliktu z prawem, podjęcie ról i obowiązków typowych dla społeczeństwa.
- **Doświadczenie wsparcia rodzinnego** – świadomość, że najbliższe otoczenie jest dla osoby wsparciem, przekonanie, że osoba może liczyć na pomoc w trudnych chwilach.

- **Poczucie wytrwałości** – skłonność do niepoddawania się, przekonanie, że osoba poradzi sobie nawet w najtrudniejszych sytuacjach, postrzeganie niepowodzeń w kategorii wyzwań.
- **Samokontrola** – zdolność kontrolowania siebie, własnych stanów emocjonalnych, unikanie działania pod wpływem impulsu, umiejętność kontrolowania swoich popędów.
- **Determinacja do podjęcia legalnej pracy** – silna motywacja do podjęcia legalnej pracy, nawet takiej, która będzie oznaczała niższy status społeczny lub będzie niezgodna z kwalifikacjami.

Odpowiednio przygotowane narzędzie diagnostyczne powinno mieć określone parametry psychometryczne (Mańkowska 2010). Zaliczyć do nich można: rzetelność, trafność oraz możliwość zinterpretowania uzyskanych nią wyników w kategoriach: niskie, obniżone, przeciętne, podwyższone i wysokie.

W tabeli 4 zawarte są statystyki opisowe dla poszczególnych wymiarów SGDP-BW wraz z testem normalności rozkładu. Osoby z próby standaryzacyjnej uzyskały najwyższy średni wynik w wymiarze opisującym potrzebę zakorzenienia społecznego. Najniższy w samokontroli. W trzech skalach rozkłady są skośne ujemnie. Wartość skośności waha się w przedziale od $-0,989$ do $0,067$. Wyniki w prawie wszystkich wymiarach (oprócz samokontroli) znacząco odbiegają od normalności rozkładu. Najbardziej w przypadku zakorzenienia społecznego, gdzie jest znacząco więcej osób o wyższych wynikach.

Tabela 4. Statystyki opisowe dla wymiarów SGDP-BW¹

	Min.	Maks.	M	SD	Skośność	Shapiro-Wilk	<i>p</i>
Potrzeba zakorzenienia społecznego	3 ¹	25	20,07	4,187	-,989	,911	,001
Doświadczenie wsparcia rodzinnego	5	25	15,19	5,448	,067	,969	,001
Poczucie wytrwałości	4	25	17,17	3,678	-,214	,978	,005
Samokontrola	5	25	14,55	3,887	,051	,989	,142
Determinacja do podjęcia legalnej pracy	3	24	15,17	3,801	-,290	,979	,007

Dla wymiarów tworzących ostateczną wersję SGDP-BW obliczono również wskaźniki rzetelności. Wykorzystano w tym celu współczynniki alfa Cronbacha (por. tabela 5). Wartość współczynnika bliska jedynki oznacza wysoką jednorodność twierdzeń wchodzących w skład konkretnego wymiaru (Mańkowska 2010). Uzyskane wartości pozwalają stwierdzić, że poszczególne wymiary SGDP-BW są dość jednorodne. Najwyższą

¹ Niektóre z wyników są poniżej wartości minimalnej dla wymiaru składającego się z pięciu twierdzeń i ocenianego na skali od 1 do 5. Spowodowane jest to brakami odpowiedzi.

Tabela 5. Miara rzetelności wymiarów SGDP-BW (alfa Cronbacha)

Wymiar	Liczba pozycji	alfa Cronbacha
Potrzeba zakorzenienia społecznego	5	0,892
Doświadczenie wsparcia rodzinnego	5	0,902
Poczucie wytrwałości	5	0,825
Samokontrola	5	0,744
Determinacja do podjęcia legalnej pracy	5	0,744

wartość alfa uzyskano w przypadku doświadczenia wsparcia rodzinnego (0,902) a najniższą w zakresie samokontroli i determinacji do podjęcia legalnej pracy (po 0,744).

Ostatnim etapem weryfikacji przydatności Skali Gotowości do Pracy była ocena jej trafności. Trafność odnosi się do określenia czy dany test mierzy to, do czego został stworzony (Mańkowska 2010). W przypadku SGDP-BW trafność sprawdzano przez korelację wyników metody z innymi narzędziami do pomiaru funkcjonowania psychospołecznego. Wybrano tu dwie metody: Kwestionariusz Oceny Własnego Życia (KOWZ) oraz eksperymentalną wersję Kwestionariusza Przystosowania Psychospołecznego (KPP).

KOWZ zawiera pozycje badające nasilenie sytuacji trudnych (deprywacja potrzeb psychicznych i biologicznych, nadmierne obciążenie fizyczne i/lub psychiczne, konflikty wewnętrzne, poczucie zagrożenia, przeszkody w realizacji celów, trudności w zrozumieniu nowych napływających bodźców), doświadczanych sukcesów oraz doświadczanych porażek w życiu osobistym, rodzinnym i zawodowym w ramach trzech perspektyw czasowych (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Poszczególne pozycje oceniane są na skali od 1 (nigdy) do 5 (bardzo często). Metoda była z powodzeniem wykorzystywana w różnych badaniach dotyczących osób mających konflikt z prawem (Niewiadomska 2007; Niewiadomska, Chwaszcz 2010). Założono, że wyniki w SGDP-BW będą związane z wysokim poczuciem sukcesów i niskim poczuciem porażek. Korelacje między SGDP-BW a KOWZ przedstawiono w tabeli 6.

Zgodnie z założeniami przeważająca większość wymiarów SGDP-BW koreluje pozytywnie z sukcesami w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Negatywne związki odnotowano natomiast z nasileniem sytuacji trudnych w przeszłości, nasileniem porażek w przeszłości oraz antycypacją porażek. Związek potwierdzający trafność SGDP-BW uzyskano również w przypadku wymiaru perswazyjnego (korelacja dodatnia).

Drugim kryterium trafności było powiązanie wyników SGDP-BW ze skalą Przystosowania Psychospołecznego. Konstrukcja KPP jest oparta na Teorii Anomii Społecznej R. Mertona (Bartczuk 2012). Metoda pozwala na diagnozę sześciu wymiarów, obszarów przystosowania: stosunek do rodziny, zakorzenienie w życiu społecznym,

Tabela 6. Związek KOWZ i SGDP-BW (współczynnik r-Pearsona)

	Potrzeba zakorzenienia społecznego	Doświadczenie wsparcia rodzinnego	Poczucie wytrwałości	Samokontrola	Determinacja do podjęcia legalnej pracy
Nasilenie sytuacji trudnych w przeszłości	-,152(*)	-,245(**)	-,238(**)	-,414(**)	-,143(*)
Nasilenie sukcesów w przeszłości	,189(**)	,245(**)	,304(**)	,149(*)	0,114
Nasilenie porażek w przeszłości	-,157(*)	-0,133	-,297(**)	-,375(**)	-0,044
Perswazja przeszłość	,230(**)	,191(**)	,357(**)	0,083	,296(**)
Nasilenie sytuacji trudnych obecnie	-,207(**)	-,318(**)	-,292(**)	-,407(**)	-0,098
Nasilenie sukcesów obecnie	0,011	,366(**)	,172(*)	0,017	,162(*)
Nasilenie porażek obecnie	-,153(*)	-,315(**)	-,379(**)	-,279(**)	-0,134
Perswazja obecnie	0,101	,250(**)	,302(**)	0,063	0,121
Nasilenie sytuacji trudnych w przyszłości	-,220(**)	-,313(**)	-,324(**)	-,367(**)	-0,099
Nasilenie sukcesów w przyszłości	,184(*)	,391(**)	,285(**)	,185(*)	0,118
Nasilenie porażek w przyszłości	-,151(*)	-,268(**)	-,308(**)	-,359(**)	-0,079
Perswazja przyszłość	0,114	,201(**)	,239(**)	0,051	0,092

Oznaczenia: * korelacja istotna na poziomie 0,05; ** korelacje istotne na poziomie 0,01

Tabela 7. Korelacja między wynikami SGDP-BW a KPP (współczynnik r-Pearsona)

	Potrzeba zakorzenienia społecznego	Doświadczenie wsparcia rodzinnego	Poczucie wytrwałości	Samokontrola	Determinacja do podjęcia legalnej pracy
Stosunek do rodziny	,544 (**)	,304(**)	,300(**)	,533(**)	,344(**)
Zakorzenie w życiu społecznym	,277(**)	,260(**)	,321(**)	,486(**)	,180(*)
Akceptacja norm prawnych	,514(**)	0,049	,177(*)	,529(**)	,360(**)
Stosunek do pracy	,349(**)	0,116	,235(**)	,381(**)	,286(**)
Stosunek do innych	,533(**)	,147(*)	,397(**)	,459(**)	,405(**)
Satysfakcja z życia	,162(*)	,316(**)	,505(**)	,260(**)	0,139
Potencjał psychospołeczny – wynik ogólny	,538(**)	,291(**)	,421(**)	,579(**)	,376(**)

Oznaczenia: * korelacja istotna na poziomie 0,05; ** korelacje istotne na poziomie 0,01

akceptacja norm prawnych, stosunek do pracy, stosunek do innych, satysfakcja z życia. Dodatkowo daje możliwość obliczenia wyniku ogólnego – wskaźnika globalnego potencjału. Zakładano dodatnie powiązania pomiędzy SGDP-BW a wszystkimi miarami KPP. Korelacje tych metod przedstawiono w tabeli 7.

W tym przypadku również uzyskano korelacje zgodne z założeniami. Praktycznie wszystkie korelacje okazały się być istotne statystycznie i wskazały na pozytywny związek między wymiarami SGDP-BW a miarami potencjału psychospołecznego.

Analiza wzorca powiązań SGDP-BW z innymi miarami przystosowania pozwala stwierdzić, że metoda jest trafna i mierzy taki aspekt funkcjonowania, do którego została przygotowana.

4. Normy

Materiał zgromadzony w trakcie badań empirycznych posłużył do przygotowania orientacyjnych norm dla poszczególnych wymiarów SGDP-BW. Dzięki normalizacji jest możliwe przekształcenie wyniku surowego osoby badanej na wynik standaryzowany oraz jego interpretacja. Tworząc normy, zdecydowano się na skalę przedziałową, stenową (Mańkowska 2010). Ten rodzaj skali ma rozpiętość od 1 do 10 ze średnią 5,5 i odchyleniem wynoszącym 2 (Hornowska 2001). Wyniki tego przekształcenia zamieszczone są w tabeli 8.

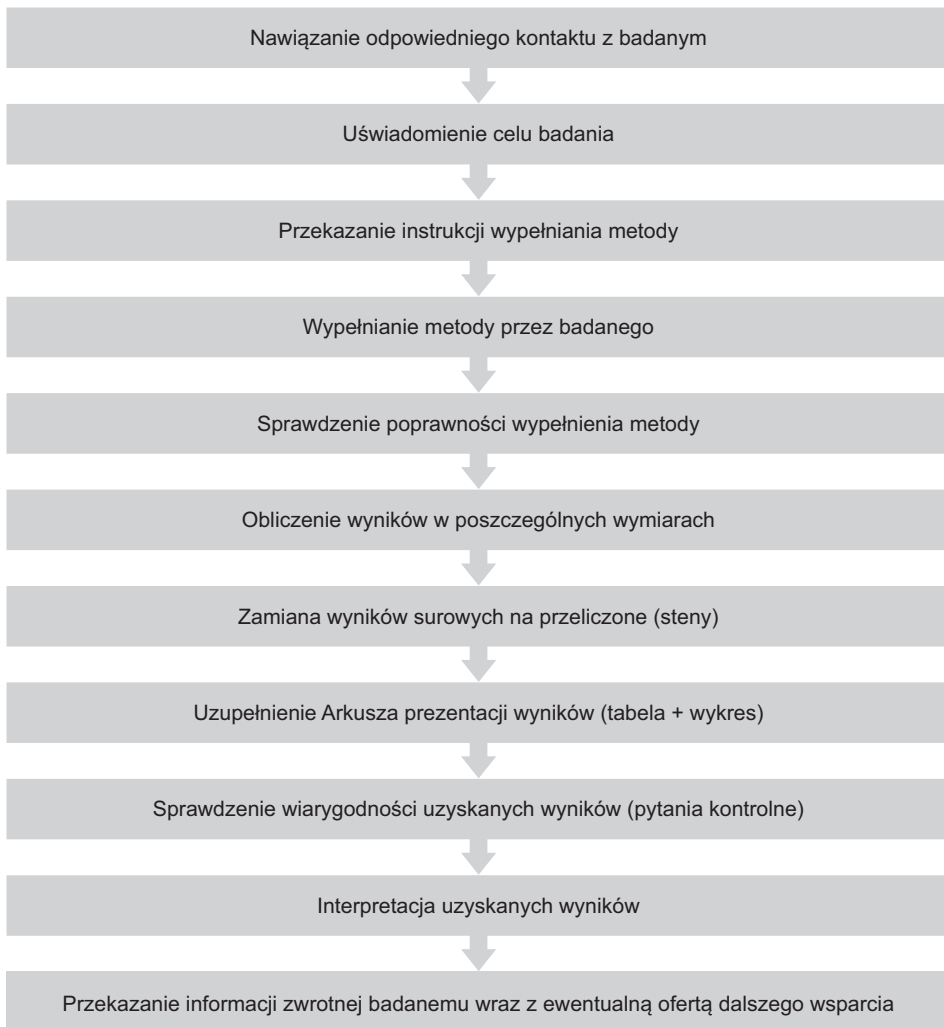
Tabela 8. Orientacyjne normy stenowe dla SGDP-BW (N = 190)

Sten	Potrzeba zakorzenienia społecznego	Doświadczenie wsparcia rodzinnego	Poczucie wytrwałości	Samokontrola	Determinacja do podjęcia legalnej pracy	Sten
1	do 9	–	do 9	5–6	5–7	1
2	10–11	5–6	10	7–8	8–9	2
3	13–15	7–9	11–13	9	10	3
4	16–18	10–11	14	10–11	11–12	4
5	19–20	12–14	15–16	12–14	13–14	5
6	21–22	15–17	17–18	15	15–16	6
7	23–24	18–20	19	16–18	17–18	7
8	–	21–23	20–22	19–20	19–20	8
9	–	24	23–24	21	21	9
10	25	25	25	od 22	od 22	10

W przypadku skali stenowej przyjmuje się, że wyniki: 1–3 traktowane są jako niskie, 4 – obniżone, 5–6 przeciętne, 7 – podwyższone i 8–10 wysokie.

5. Stosowanie Skali Gotowości do Pracy Byłych Więźniów

Badanie, obliczanie oraz interpretację wyników uzyskanych SGDP-BW należy przeprowadzać zgodnie z etapami umieszczonymi na schemacie 2 i dalej opisanymi. Postępowanie zgodnie z tymi wytycznymi pozwoli uniknąć błędów, które zazwyczaj pojawiają się w sytuacji badań narzędziami psychometrycznymi.

Schemat 2. Etapy stosowania SGDP-BW

5.1. Procedura badania

SGDB-BW przeznaczona jest do badań indywidualnych². Wszystkie badania na etapie konstrukcji metody były prowadzone właśnie w taki sposób. Przed rozpoczęciem badania należy nawiązać z osobą dobry kontakt, zredukować niepewność i wzbudzić zaufanie. Konieczne jest też uzyskanie dobrowolnej zgody od diagnozowanego. Warto również podjąć działania wzmacniające motywację do badań, np. poinformować, że dzięki wynikom uzyskanym w kwestionariuszu można będzie zaprojektować działania pomocowe przyczyniające się do znalezienia zatrudnienia lub odnalezienia się na rynku pracy.

Po nawiązaniu kontaktu i uzyskaniu zgody należy podać osobie badanej papierową wersję SGDP-BW (por. Załącznik 1–2) i zasugerować wypełnienie danych metryczkowych. Osobie badanej nie przekazujemy arkusza prezentacji wyników (por. Załącznik 2a). Prosimy o przeczytanie instrukcji. Po zakończeniu pytamy czy osoba rozumie polecenie i jeszcze raz przypominamy skalę odpowiedzi: „Proszę pamiętać, że kategoria 1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się a 5 zdecydowanie zgadzam się”. Następnie prosimy o rozpoczęcie wypełniania metody. W sytuacji, gdy któreś z pytań jest dla osoby niejasne, możliwa jest jego klaryfikacja, jednak bez sugerowania odpowiedzi. Gdy osoba skończy, dziękujemy za wypełnienie kwestionariusza i prosimy, aby sprawdziła, czy odpowiedziała na wszystkie twierdzenia. Następnie ustalamy, kiedy osoba badana będzie mogła zapoznać się ze swoimi wynikami i ich interpretacją. Badanie metodą trwa około 7–10 minut.

Kategorie odpowiedzi wybrane przez osobę badaną należy przeliczyć na podstawie klucza zamieszczonego w tabeli 9. Wyniki w poszczególnych wymiarach sumujemy zgodnie z kategoriami odpowiedzi, czyli przypisujemy odpowiednią wartość za każdą z odpowiedzi, czyli 1, 2, 3, 4, 5. W trakcie obliczania wyników punktację niektórych twierdzeń należy odwrócić, czyli zamienić wartość 1 na 5, 2 na 4, 4 na 2 i 5 na 1. Pozycje takie oznaczone są w tabeli literą R. W przypadku, gdy osoba nie ustosunkowała się do jakiegoś twierdzenia przyznajemy w nim wartość punktową wskazującą na odpowiedź przeciętną, czyli 3. Podczas obliczania wyników dopuszczalne są maksymalnie trzy takie operacje. Większa ilość brakujących odpowiedzi może uniemożliwić właściwą interpretację wyników.

Po zsumowaniu wyników w każdym z wymiarów należy je przeliczyć na skalę stenową. W tym celu odszukujemy wartość wyniku surowego dla konkretnego wymiaru w tabeli 8 i sprawdzamy, jakiej wartości znormalizowanej on odpowiada. Uzyskane wyniki wpisujemy do odpowiedniej tabeli Arkusza prezentacji wyników (por. Załącznik 2a), wyrysowujemy, opierając się na skali stenowej profil na przygotowanym wykresie oraz interpretujemy uzyskane wyniki.

² Dopuszczalne jest prowadzenie badań grupowych. Wymaga ono jednak zapewnienia odpowiedniego komfortu wypełniania metody każdej diagnozowanej osobie.

Tabela 9. Pozycje wchodzące w skład poszczególnych wymiarów SGDP-BW

Wymiar	Liczba pozycji	Numer pozycji wchodzących w skład danego wymiaru
Potrzeba zakorzenienia społecznego	5	1, 6, 11, 16, 21
Doświadczenie wsparcia rodzinnego	5	2, 7, 12, 17, 22R
Poczucie wytrwałości	5	3, 8, 13, 18, 23
Samokontrola	5	4R, 9R, 14R, 19R, 24R
Determinacja do podjęcia legalnej pracy	5	5, 10, 15, 20, 25

Oznaczenie: R – pozycje odwrócone

5.2. Interpretacja wyników

Zgodnie z przyjętymi zasadami interpretacji skali stenowej wyniki z przedziału 1–3 traktuje się jako niskie, 4 – obniżone, 5–6 przeciętne, 7 – podwyższone i 8–10 wysokie. Wszystkie wymiary SGDP-BW mają charakter pozytywny. Oznacza to, że im wyższy wynik w którymkolwiek z wymiarów, tym bardziej pożądany poziom danej cechy. Wysokie wyniki uzyskiwane przez osobę we wszystkich podskalach będą świadczyły o jej wysokiej gotowości i zdolności do podjęcia zatrudnienia. Jeżeli w którymś z wymiarów osoba uzyska wynik z przedziału 1–3 stena, to będzie oznaczało jej deficyt w tym zakresie i konieczność uzyskania odpowiednio przygotowanego, profesjonalnego wsparcia (szkolenia, warsztaty, rozmowy motywujące, tworzenie grup wspierających). Warto pamiętać, że SGDP-BW nie może być jedynym kryterium diagnostycznym. Wyniki z tej metody należy uzupełnić o inne wskaźniki, m.in. z obserwacji, wywiadu lub innych wystandaryzowanych narzędzi diagnostycznych. Szczególnie ważne jest weryfikowanie wysokich wyników. W takiej sytuacji proponowane jest zadawanie wymienionych pytań oraz jakościowe analizowanie dawanych przez byłego więźnia odpowiedzi.

Wymiar	Przykładowe pytanie kontrolne
Potrzeba zakorzenienia społecznego	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są Pani/Pana plany na najbliższą przyszłość (2–3 lata)? • Co jest dla Pani/Pana najważniejsze w życiu?
Doświadczenie wsparcia rodzinnego	<ul style="list-style-type: none"> • Na czyją pomoc może Pani/Pan liczyć w trudnych sytuacjach? • Kto z najbliższej rodziny odwiedzał Panią/Pana w zakładzie karnym? • U kogo z rodziny mogłaby/mógłby Pani/Pan zamieszkać, gdyby była taka potrzeba?
Poczucie wytrwałości	<ul style="list-style-type: none"> • Co najbardziej utrudnia Pani/Panu dokończenie rozpoczętych działań/zadań? • Czy ma Pani/Pan jakieś hobby? Jak długo je Pani/Pan realizuje?
Samokontrola	<ul style="list-style-type: none"> • Co robi Pani/Pan, gdy ktoś Panią/Pana obraża? • W jakich sytuacjach traci Pani/Pan panowanie nad sobą? Jak często się to zdarza? Co Pani/Pan wtedy czuje?
Determinacja do podjęcia legalnej pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Dlaczego chce Pani/Pan podjąć legalną pracę? • Co mogłaby/mógłby Pani/Pan poświęcić dla legalnej pracy? • Za jaką kwotę mogłaby/mógłby Pani/Pan legalnie pracować?

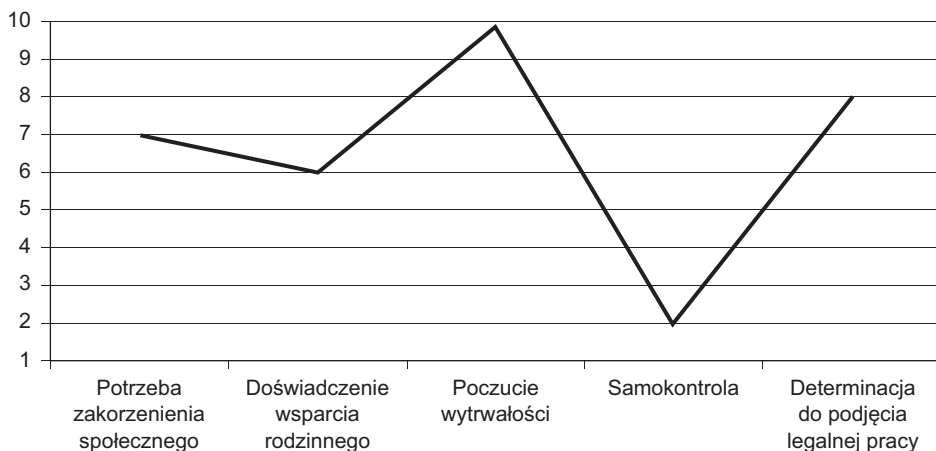
5.3. Obszary wykorzystania narzędzia

SGDP-BW służy do diagnozy gotowości do pracy u byłych więźniów (zarówno kobiet, jak i mężczyzn) ze szczególnym uwzględnieniem osób do 25 roku życia. Metoda ma dwie wersje M i K, różnią się one jedynie odmianą końcówek. SGDP-BW może być stosowana jako element indywidualnego doradztwa zawodowego. Dzięki metodzie jest możliwa szybka ocena wybranych właściwości byłego więźnia, predysponujących go do podjęcia pracy. Diagnoza ta opiera się głównie na kategoriach motywacyjnych. Osobami stosującymi metodę mogą być: doradcy zawodowi, pośrednicy pracy, pracownicy społeczni oraz reprezentanci organizacji pozarządowych i innych instytucji wspomagających readaptację byłych więźniów. SGDP-BW może być również wykorzystywana przez pracodawców chcących zatrudnić byłych więźniów. W takiej sytuacji zalecane jest jednak skontaktowanie się ze specjalistami w zakresie rekrutacji i selekcji lub doradcami zawodowymi pracującymi w urzędach pracy w celu weryfikacji uzyskanych wyników. Ostatnim obszarem zastosowania SGDP-BW mogą być badania naukowe.

5.4. Przykładowe wyniki badań otrzymane za pomocą metody

Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów była wielokrotnie wykorzystywana w trakcie indywidualnej diagnozy realizowanej przez reprezentantów publicznych i niepublicznych instytucji rynku pracy. Według opinii tej grupy użytkowników jest to przydatne narzędzie, które ma dwie zalety. Pozwala na szybkie uzyskanie wyników oraz daje szansę diagnozy w obszarach istotnych dla powodzenia readaptacyjnego byłych więźniów. Poniżej zamieszczone są wybrane profile osób diagnozowanych metodą wraz z ich krótką charakterystyką i proponowanymi działaniami wspierającymi. Z uwagi na specyfikę badanych, ich imiona oraz dane socjodemograficzne zostały zmienione.

Profil 1: Piotr, 24 lata

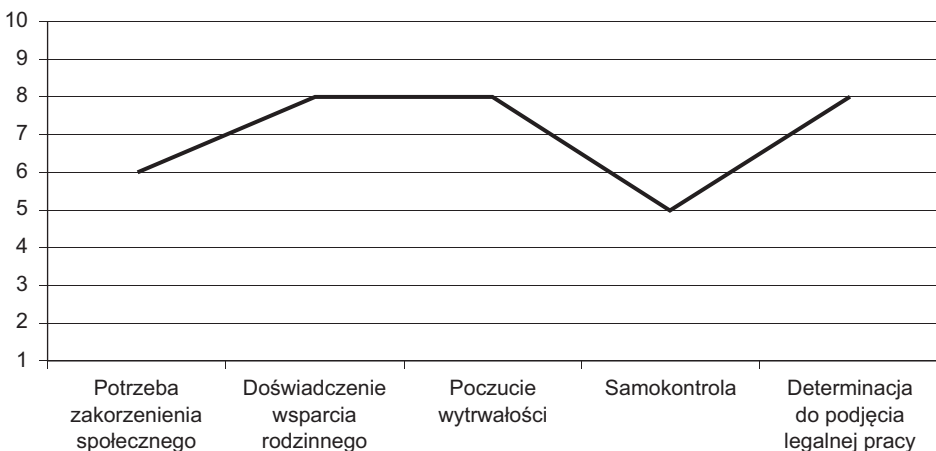

Pan Piotr posiada wykształcenie podstawowe i nie chce kontynuować nauki. Ukończył kursy w zakresie prac budowlanych i wykończeniowych. Przebywał kilkakrotnie w zakładzie karnym (łącznie około pół roku), m.in. za kradzieże i pobicia. W chwili badania nie pracuje. W przeszłości podejmował drobne prace fizyczne bez umowy. Aktualnie mieszka z rodziną pochodzenia, która pomaga mu w funkcjonowaniu po opuszczeniu więzienia. Jest kawalerem jednak obciążonym długami alimentacyjnymi. Jego problemy z łamaniem norm prawnych rozpoczęły się już wieku kilkunastu lat i w głównej mierze wynikały z patologicznego środowiska pochodzenia (problemy alkoholowe). Badany ma świadomość popełnionych występków i wykroczeń. W związku z nimi odczuwa poczucie winy. Badania SGDP-BW ujawniły, że p. Marek ma znaczące deficyty w zakresie samokontroli. Często działa pod wpływem impulsu. Nie analizuje konsekwencji własnych działań i decyzji. Może mieć trudności w zakresie radzenia sobie ze stresem. Dostrzega potrzebę życia zgodnie z normami społecznymi i chciałby podjąć legalną pracę. Najbliższe otoczenie prawdopodobnie jest dla niego tylko wsparciem w zakresie podstawowych potrzeb. Nie może liczyć na długofalową pomoc ze strony najbliższego otoczenia. W wywiadzie ujawniono, że badany dodatkowo ma zaniżony obraz siebie. Nie ma również świadomości tego, w jaki sposób odnaleźć się na rynku pracy.

Głównymi obszarami działań pomocowych powinny być:

- wskazanie sposobów radzenia sobie ze stresem i rozładowania negatywnych stanów emocjonalnych;
- próba zbudowania sieci wsparcia alternatywnych do niewydolnego środowiska rodzinnego, np. grupy samopomocowe lub terapeutyczne ukierunkowane na osoby pochodzące z rodzin patologicznych;
- przekazanie podstawowej wiedzy i umiejętności z zakresu aktywnego poszukiwania pracy. Wsparcie w zakresie przygotowania dokumentów aplikacyjnych. Dostarczenie wiedzy na temat źródeł pozyskiwania informacji o wolnych miejscach pracy.

Profil 2: Andrzej, 26 lat

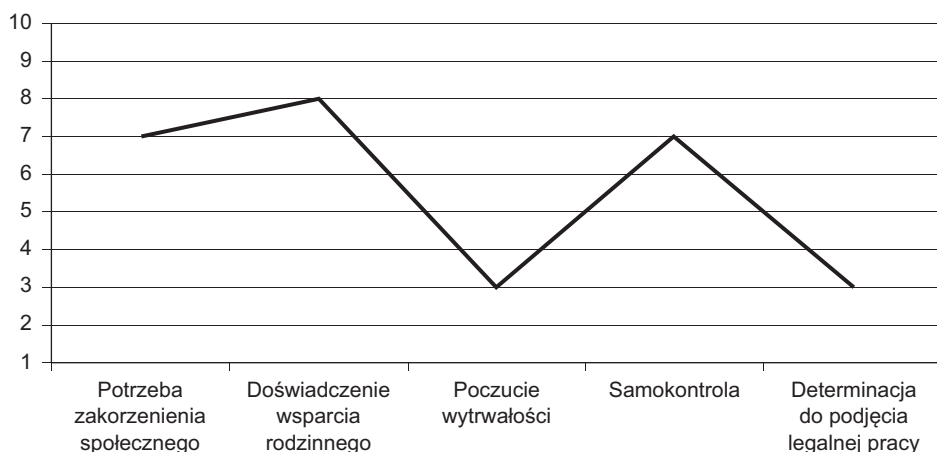

Pan Andrzej ma wykształcenie podstawowe. Jest kawalerem. Posiada roczne, uduktamentowane doświadczenie zawodowe w różnych profesjach (m.in. stolarz i mechanik samochodowy). W chwili badania mieszka wspólnie z rodzicami i rodzeństwem, którzy go utrzymują. Pochodzi z rodziny alkoholowej z epizodami pobytu w zakładach karnych. Nie dostrzega w sobie winy za popełnione wykroczenie, skutkujące osadzeniem w więzieniu. Unika odpowiedzi na kłopotliwe dla niego pytania. Nie odczuwa izolacji ze strony najbliższego otoczenia spowodowanej faktem pobytu w więzieniu. Badania SGDP-BW wskazały, że stosunkowo najniższe wyniki badany uzyskał w wymiarach ujmujących potrzebę zakorzenienia społecznego oraz samokontroli. Wskaźniki w pozostałych wymiarach są na poziomie wysokim (zakorzenienie społeczne, wsparcie rodzinne, wytrwałość i determinacja do podjęcia legalnej pracy). Taki układ wyników w połączeniu z informacjami uzyskanymi w trakcie wywiadu może wskazywać, że mogą być one nieznacznie zafałszowane. Przemawia za tym głównie informacja o braku poczucia winy za popełniony czyn.

Głównymi obszarami działań pomocowych powinny być:

- wskazanie sposobów radzenia sobie ze stresem i rozładowania negatywnych stanów emocjonalnych;
- próba wskazania pozytywnych wzorców postępowania, alternatywnych do rodziny pochodzenia i destrukcyjnego najbliższego otoczenia;
- uwrażliwienie na inne osoby.

Profil 3: Zbigniew, 27 lat

Pan Zbigniew posiada wykształcenie średnie. Aktualnie kontynuuje naukę, aby zdać zaległy egzamin dojrzałości. Mieszka wspólnie z rodziną pochodzenia, która go utrzymuje. Uważa swoją matkę za osobę uległą, której brakuje stanowczości. W rodzinie pochodzenia ma osoby wchodzące w konflikt z prawem. Sam spędził w więzieniu ponad rok za wymuszenia i pobicia. Jego problemy z zachowaniem pojawiły się już w początkowych etapach edukacji. Badany dostrzega swoją winę tylko w części po-

pełnionych czynów. Ma lekceważący stosunek do wymiaru sprawiedliwości. Badania SGDP-BW wykazały podwyższoną potrzebę zakorzenienia społecznego oraz zdolność samokontroli. Na poziomie wysokim jest doświadczenie wsparcia rodzinnego. Z kolei niska jest determinacja podjęcia legalnej pracy, a także wytrwałość.

Głównymi obszarami działań pomocowych powinny być:

- zmotywowanie osoby do podjęcia legalnej pracy;
- niwelowanie niewłaściwego wpływu matki na p. Zbigniewa (nadmierna uległość i wsparcie), skutkujące niechęcią podjęcia legalnego zatrudnienia.

6. Podsumowanie

Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów wydaje się być innowacyjnym narzędziem, umożliwiającym ocenę najważniejszych obszarów dla funkcjonowania byłych więźniów na rynku pracy: potrzeba zakorzenienia społecznego, doświadczenie wsparcia rodzinnego, poczucie wytrwałości, samokontrola, determinacja do podjęcia legalnej pracy. Do zalet narzędzia zaliczyć można:

- pomiar wymiarów, które według zgodnej oceny ekspertów są kluczowe dla funkcjonowania byłych więźniów;
- wysokie walory psychometryczne, gwarantujące możliwość rzetelnego i trafnego pomiaru;
- dostosowanie do grupy byłych więźniów (czytelne instrukcje i pozycje testowe), wszystkie działania konstrukcyjne realizowane były na więźniach lub byłych więźniach;
- łatwość posługiwania się metodą;
- krótki czas trwania badania, metoda zawiera jedynie 25 twierdzeń;
- normy stenowe ułatwiające interpretację uzyskanych wyników w kategoriach: niskie, obniżone, przeciętne, podwyższone i wysokie.

Wymienione zalety, dodatkowe wskaźniki uzyskane w trakcie konstrukcji narzędzia oraz informacje zebrane od jego użytkowników pozwalają przypuszczać, że SGDP-BW może być przydatnym narzędziem dla osób zajmujących się readaptacją byłych więźniów oraz wprowadzaniem ich na rynek pracy.

Bibliografia

- Bańka A. (2005). *Otwartość na karierę międzynarodową. Podstawy teoretyczne oraz struktura czynnikowa Skali Otwartości na Karierę Międzynarodową*. Poznań: Print B–Warszawa: Instytut Rozwoju Karier.
- Bartczuk R.P. (2012). *Ekspertyza: Narzędzia diagnozujące potencjał psychospołeczny i zawodowy więźniów stwierdzający potencjał społeczny*. Lublin: KUL.
- Cohen S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist*, 59, 676–684.

- Ferguson G.A., Takane Y. (1997). *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hornowska E. (2001). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Łukaszewski W. (2000) Psychologiczne koncepcje człowieka. W: J. Strelau (red.) *Psychologia Podręcznik Akademicki*. (t. 1) Podstawy Psychologii. Gdańsk: GWP. 67–92.
- Mańkowska M. (2010). *Wprowadzenie do psychometrii*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Merton R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Niewiadomska I. (2007). *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*. Lublin: KUL.
- Niewiadomska I., Chwaszcz J. (2010). *Jak skutecznie zapobiegać karierze przestępczej?* Lublin: FR KUL.
- Paszkowska-Rogacz A. (2009). *Doradztwo zawodowe. Wybrane metody badań*. Warszawa: Difin.
- Hartung P.J., Savickas M.L., Walsh B.W. (Eds.) (2004). *Handbook of Career Intervention*. Washington: American Psychological Association,
- Schwartz S.H. (1996). Value priorities and behavior: Applying of theory of integrated value systems. In C. Seligman, J. M. Olson, & M. P. Zanna (Eds.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, Vol. 8, (s. 1–24). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stanisz A. (2007). *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny*. Tom 3. *Analizy wielowymiarowe*. Kraków: Statsoft.
- Wojciszke B. (2011). *Psychologia Społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Załączniki

Załącznik 1 – Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów, wersja dla mężczyzn SGDP-BW (M)

Imię i nazwisko:

Data urodzenia: Płeć: K M

Wykształcenie: Zawód:

Miejsce zamieszkania:

INSTRUKCJA

Poniżej znajduje się wiele twierdzeń odnoszących się do funkcjonowania społecznego. Proszę przeczytać uważnie każde z nich i zaznaczyć, jak bardzo nie zgadza się lub zgadza się Pan z każdym z nich. Proszę zaznaczyć swoją odpowiedź na skali od 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) do 5 (zdecydowanie zgadzam się). Nie ma tu odpowiedzi dobrych ani złych. Ważne są te, które najlepiej opisują Pana przekonania i zachowania.

		1 – zdecydowanie nie zgadzam się 2 – nie zgadzam się 3 – trudno powiedzieć 4 – zgadzam się 5 – zdecydowanie zgadzam się				
1.	Chciałbym mieć normalne życie	1	2	3	4	5
2.	Moja rodzina wspiera mnie w ucziwym życiu	1	2	3	4	5
3.	W swoim życiu nigdy się nie poddawałem	1	2	3	4	5
4.	Gdy jestem zdenerwowany, to zdarza mi się rzucić czymś o ziemię lub trzasnąć drzwiami	1	2	3	4	5
5.	Jestem gotów podjąć każdą pracę, nawet taką, która będzie upokarzająca	1	2	3	4	5
6.	Chciałbym ucziwie ułożyć sobie życie na nowo	1	2	3	4	5
7.	Wiem, że zawsze mogę liczyć na moją rodzinę	1	2	3	4	5
8.	Przeciwności mnie nie załamują, raczej hartują i mobilizują	1	2	3	4	5
9.	Gdy jestem zdenerwowany, to zdarza mi się sięgać po alkohol	1	2	3	4	5

		1 – zdecydowanie nie zgadzam się 2 – nie zgadzam się 3 – trudno powiedzieć 4 – zgadzam się 5 – zdecydowanie zgadzam się				
10.	Bylbym w stanie przeżyć nawet za minimalne wynagrodzenie	1	2	3	4	5
11.	Chcę być normalnym członkiem społeczeństwa	1	2	3	4	5
12.	Moja rodzina pomaga mi w poszukiwaniu uczciwej pracy	1	2	3	4	5
13.	Nigdy się nie poddam	1	2	3	4	5
14.	Czasem wpadam w wielką złość	1	2	3	4	5
15.	Podejmę każdą pracę, aby tylko pracować	1	2	3	4	5
16.	Najważniejsze jest dla mnie to, by wreszcie żyć jak inni, normalni ludzie	1	2	3	4	5
17.	Moji najbliżsi są dla mnie wsparciem w trudnych chwilach	1	2	3	4	5
18.	Wiem, że poradzę sobie nawet w najtrudniejszych sytuacjach życiowych	1	2	3	4	5
19.	Działam pod wpływem impulsu	1	2	3	4	5
20.	Jestem gotów pracować nawet za minimalne wynagrodzenie, aby tylko mieć pracę	1	2	3	4	5
21.	Powrót do normalnego życia to teraz dla mnie podstawowy i najważniejszy cel	1	2	3	4	5
22.	Moja rodzina zawsze mnie zawodzi	1	2	3	4	5
23.	Niepowodzenia traktuję jak wyzwanie	1	2	3	4	5
24.	Zawsze reaguję emocjonalnie	1	2	3	4	5
25.	Dla pracy mógłbym zerwać kontakty z moimi starymi znajomymi	1	2	3	4	5

Załącznik 2 – Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów, wersja dla kobiet SGDP-BW (K)

Imię i nazwisko:

Data urodzenia: Płeć: K M

Wykształcenie: Zawód:

Miejsce zamieszkania:

INSTRUKCJA

Poniżej znajduje się wiele twierdzeń odnoszących się do funkcjonowania społecznego. Proszę przeczytać uważnie każde z nich i zaznaczyć, jak bardzo nie zgadza się lub zgadza się Pani z każdym z nich. Proszę zaznaczyć swoją odpowiedź na skali od 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) do 5 (zdecydowanie zgadzam się). Nie ma tu odpowiedzi dobrych ani złych. Ważne są te, które najlepiej opisują Pani przekonania i zachowania.

		1 – zdecydowanie nie zgadzam się 2 – nie zgadzam się 3 – trudno powiedzieć 4 – zgadzam się 5 – zdecydowanie zgadzam się				
1.	Chciałabym mieć normalne życie	1	2	3	4	5
2.	Moja rodzina wspiera mnie w uczciwym życiu	1	2	3	4	5
3.	W swoim życiu nigdy się nie poddawałam	1	2	3	4	5
4.	Gdy jestem zdenerwowana, to zdarza mi się rzucić czymś o ziemię lub trzasnąć drzwiami	1	2	3	4	5
5.	Jestem gotowa podjąć każdą pracę, nawet taką, która będzie upokarzająca	1	2	3	4	5
6.	Chciałabym uczciwie ułożyć sobie życie na nowo	1	2	3	4	5
7.	Wiem, że zawsze mogę liczyć na moją rodzinę	1	2	3	4	5
8.	Przeciwności mnie nie załamują, raczej hartują i mobilizują	1	2	3	4	5
9.	Gdy jestem zdenerwowana, to zdarza mi się sięgać po alkohol	1	2	3	4	5
10.	Byłabym w stanie przeżyć nawet za minimalne wynagrodzenie	1	2	3	4	5
11.	Chcę być normalnym członkiem społeczeństwa	1	2	3	4	5

		1 – zdecydowanie nie zgadzam się 2 – nie zgadzam się 3 – trudno powiedzieć 4 – zgadzam się 5 – zdecydowanie zgadzam się				
12.	Moja rodzina pomaga mi w poszukiwaniu uczciwej pracy	1	2	3	4	5
13.	Nigdy się nie poddam	1	2	3	4	5
14.	Czasem wpadam w wielką złość	1	2	3	4	5
15.	Podejmę każdą pracę, aby tylko pracować	1	2	3	4	5
16.	Najważniejsze jest dla mnie to, by wreszcie żyć jak inni, normalni ludzie	1	2	3	4	5
17.	Moji najbliżsi są dla mnie wsparciem w trudnych chwilach	1	2	3	4	5
18.	Wiem, że poradzę sobie nawet w najtrudniejszych sytuacjach życiowych	1	2	3	4	5
19.	Działam pod wpływem impulsu	1	2	3	4	5
20.	Jestem gotowa pracować nawet za minimalne wynagrodzenie, aby tylko mieć pracę	1	2	3	4	5
21.	Powrót do normalnego życia to teraz dla mnie podstawowy i najważniejszy cel	1	2	3	4	5
22.	Moja rodzina zawsze mnie zawodzi	1	2	3	4	5
23.	Niepowodzenia traktuję jak wyzwanie	1	2	3	4	5
24.	Zawsze reaguję emocjonalnie	1	2	3	4	5
25.	Dla pracy mogłabym zerwać kontakty z moimi starymi znajomymi	1	2	3	4	5

Załącznik 2a – Skala Gotowości do Pracy Byłych Więźniów – Arkusz prezentacji wyników

**UWAGA!!! Wyłącznie dla osoby prowadzącej badanie SGDP-BW
(Arkusz prezentacji wyników)**

Imię i nazwisko osoby badanej:

Data urodzenia: Płeć: K M

Wykształcenie: Zawód:

Miejsce zamieszkania:

Czas przebywania na wolności:

INSTRUKCJA DLA OSOBY OBLICZAJĄCEJ WYNIKI

Do tabeli należy wpisać wyniki uzyskane przez badanego, narysować profil wskazujący na nasilenie poszczególnych cech, właściwości oraz krótko na tej podstawie scharakteryzować sposób funkcjonowania osoby.

Wymiar	Wynik surowy (powstały z zsumowania odpowiedzi)	Wynik znormalizowany (w skali stenowej)	Interpretacja*
Potrzeba zakorzenienia społecznego			
Doświadczenie wsparcia rodzinnego			
Poczucie wytrwałości			
Samokontrola			
Determinacja do podjęcia legalnej pracy			

* należy wpisać odpowiednią kategorię: 1–3 sten → wynik niski; 4 sten → wynik obniżony; 5–6 sten → wynik przeciętny; 7 sten → wynik podwyższony; 8–10 sten → wynik wysoki

